

**ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНІЙ ДЕФОРМАЦІЇ
СУБ'ЄКТІВ СЛУЖБОВИХ ПРАВОВІДНОСИН
У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Статтю присвячено питанням запобігання професійній деформації суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України. Розглянуто причини професійної деформації публічних службовців і їхніх службових правовідносин у сфері національної безпеки України та запропоновано шляхи їх вирішення. Визначено, що професійна деформація суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України – це негативне викривлення морально-психологічних рис характеру, структури особистості й результатів професійної діяльності державних службовців, їхніх службових і позаслужбових взаємин у колективі, що виникають у ході виконання ними службових обов'язків.

Ключові слова: професійна деформація, публічна служба, службові правовідносини, суб'єкти забезпечення національної безпеки.

Статья посвящена вопросам предотвращения профессиональной деформации субъектов служебных правоотношений в сфере национальной безопасности Украины. Рассмотрены причины профессиональной деформации публичных служащих и их служебных правоотношений в сфере национальной безопасности Украины и предложены пути их решения. Определено, что профессиональная деформация субъектов служебных правоотношений в сфере национальной безопасности Украины – это негативное искажение морально-психологических черт характера, структуры личности и результатов профессиональной деятельности государственных служащих, их должностных и внеслужебных отношений в коллективе, возникающих в ходе выполнения ими служебных обязанностей.

Ключевые слова: профессиональная деформация, публичная служба, служебные правоотношения, субъекты обеспечения национальной безопасности.

The article is devoted to the reduction of prevention of professional deformation of the service entities of legal relations in the sphere of national security of Ukraine. The reasons for the professional deformation of public servants and their official relations in the field of national security of Ukraine are considered and the ways of their solution are proposed. It has been determined that the professional deformation of the subjects of official relations in the field of national security of Ukraine is a negative distortion of moral and psychological character traits, personality structures and results of professional activities of public servants, their official and out-of-office relations in the team.

Key words: professional deformation, public service, service legal relations, subjects of ensuring national security.

Вступ. Обрані Україною європейські напрями розвитку суспільства вимагають від публічних службовців запроваджувати сучасну людиноцентристську парадигму адміністративного права щодо формування службових правовідносин сфери національної безпеки держави так, щоб підвищувати їх ефективність і посилювати захист прав і свобод людини та громадянина. Однак їм заважає це робити ціла низка негативних чинників, одним із яких є професійна деформація суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України. Професійна деформація суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки держави – це

явище, яке реально існує й завдає величезну шкоду процесу проходження публічної служби, по суті, не даючи ефективно виконувати службові обов'язки тим працівникам, котрі зазнали її руйнівного впливу.

Беручи до уваги те, що професійна деформація суб'єктів службових правовідносин зумовлює процеси соціального розвитку суспільства, ускладнюючи їх упровадження в соціум, вирішення питання про нейтралізацію її впливу на діяльність публічної влади у сфері національної безпеки України набуває особливої актуальності. Отже, актуальність і важливість доктринального науково-теоретичного висвітлення цієї проблеми зумовлена контекстом удосконалення вітчизняної правової системи та практики функціонування державного апарату, спрямованих на підвищення ефективності службових правовідносин у сфері національної безпеки України.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз поняття, з'ясування причин, факторів професійної деформації суб'єктів службових правовідносин сфери національної безпеки держави та на їх основі розроблення практичних рекомендацій щодо запобігання цьому негативному явищу, що буде сприяти вдосконаленню службових правовідносин і підвищенню рівня національної безпеки держави.

Результати дослідження. Теоретичному обґрунтуванню витоків професійної деформації присвячена низка праць таких учених, як В.І. Добренєков, А.В. Дулов, С.Г. Келіна, З.Р. Кісіль, П.І. Кононов, М.В. Корнієнко, А.І. Кравченко, В.В. Куліченко, П.П. Кудасєв, В.О. Лазарєва, Н.П. Матюхіна, В.С. Медведєв, С.Ю. Наумов, А.Р. Рагінов, В.П. Столбовий, Ю.М. Ткачевський та ін.

А.В. Дулов, А.Р. Рагінов досліджували психологічний аспект професійної деформації [1]. В.С. Медведєв розглянув теоретичні та прикладні аспекти професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ з погляду психології, зазначивши, що деформація – це процес і разом із тим результат зовнішнього, специфічного за характером впливу. Вона проявляється в зміні параметрів, характеристик об'єкту впливу, що в результаті викликає зміни в функціонуванні його життєдіяльності. На рівні особистості деформація являє собою якісне відхилення від певного соціального орієнтира, норми, що призводить до змін у поведінці й діяльності [2, с. 14].

Незважаючи на чималий обсяг наукових досліджень, розвідок і прикладних розробок, присвячених вивченню проявів професійної деформації, все ще недостатньо висвітлено проблеми існування й сутності професійної деформації суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України.

На основі аналізу наукових джерел можна визначити, що під деформацією суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України варто розуміти негативне викривлення морально-психологічних рис характеру, структури особистості й результатів професійної діяльності державних службовців, їхніх службових і позаслужбових взаємин у колективі, що виникають у ході виконання ними службових обов'язків. Тобто професійна деформація суб'єктів службових правовідносин – це зміни в негативний бік їхніх професійних та особистих якостей під впливом умов і досвіду професійної діяльності.

Проявами професійної деформації під час виконання службових обов'язків є умисне нехтування службовцем правовими нормами, правовий нігілізм, психологічна нестійкість моральних принципів, нехтування правилами особистої безпеки. Відмінність таких дій визначається умислом виконання, характерною особливістю якого є байдужість до виконуваних дій, переважання мотиву особистої користі, задрощів, кар'єризму як різновиду прояву психологічного самозахисту. Професійна деформація виявляється в негативних змінах і порушеннях у структурі особистості державних службовців, що виникають у ході виконання ними службових обов'язків.

Єдиного й усталеного переліку об'єктивних причин професійної деформації публічних службовців і їхніх службових правовідносин у сфері національної безпеки України науковцями досі не вироблено. Це пов'язано з постійним розвитком суспільних відносин, постійними змінами в службових правовідносинах, у тому числі й тих, які функціонують у сфері національної безпеки України. Шляхом аналізу наукової літератури, власного практичного досвіду роботи у правоохоронних органах нами зроблено висновок про наявність зовнішніх і внутрішніх об'єктивних причин професійної деформації службовців. Так, до зовнішніх об'єктивних причин можна зарахувати незбалансованість інститутів соціального забезпечення службових осіб унаслідок порушення механізму реалізації соціальної політики; дефекти національного законодавства (колізії, аномії, прогалини); недоліки в організації управління державного апарату (авторитарний стиль управління, надмірне адміністрування); нехтування нормами моралі й соціальної справедливості з боку можновладців, зневажливе ставлення до проблем простих людей. Окрім указаних зовнішніх причин є й внутрішні причини, які сприяють розвитку професійної деформації безпо-

середньо в діяльності правоохоронних органів. До останніх варто зарахувати постійний негативний вплив злочинного середовища на працівників правоохоронних органів; незадовільне фінансово-матеріальне забезпечення правоохоронної діяльності; незадовільний стан психологічного забезпечення правоохоронної діяльності; низька ефективність контрольно-наглядової функції в системі державної влади; високий рівень латентності корупції, що істотно ускладнює їх виявлення та проведення її системного моніторингу.

Дослідження професійної деформації суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України неможливе без комплексного розгляду причин цього феномена. Основними чинниками екстремальності професійної діяльності, які можуть призвести до розвитку негативних особистісних якостей службовців і їхньої професійної деформації, сьогодні є такі: високий рівень варіативності службових обов'язків; дефіцит часу, невпорядкованість, різноманітність джерел і якість інформації (ймовірність дезінформації); необхідність підтримання високого рівня мобілізаційної готовності й миттєвої зібраності; нестабільність робочого режиму та його ненормований характер; обмеження особистої свободи; постійне почуття небезпеки й ризику (фізичного та психологічного); психологічна й фізична втома; можливість застосування зброї та засобів спеціального захисту; складність взаємин з об'єктами професійної діяльності; психоемоційні перевантаження під час роботи тощо.

З.Р. Кісіль до об'єктивних причин професійної деформації зараховує, окрім недосконалої законодавчої бази, що значно підвищує ступінь можливого настання небажаних (шкідливих) наслідків у діяльності службовців, ще й неналежний рівень професійної підготовки (правовий нігілізм; незнання відповідних і необхідних у практичній діяльності норм права, зокрема тих, що стосуються правил особистої безпеки, поведінки в конфліктних ситуаціях з опонентами; доцільності й правомірності застосування до правопорушників заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї; недостатня психологічна підготовленість до використання спеціальних засобів в екстремальних випадках, що супроводжуються нерідко низьким професійним рівнем володіння цими засобами) [3, с. 21].

Наявність владних повноважень ставить державних службовців в особливе становище. Вони діють від імені держави, їхні дії підтримують авторитет і примусова сила влади, можливість застосування санкцій. Уміння користуватися владою – найважливіша професійна вимога для державних службовців. Правомірність і доцільність використання влади залежить від особистих якостей співробітників. Ні співчуття, ні обурення не повинні впливати на об'єктивність висновків. Своєрідною особливістю професійної діяльності державних службовців є збереження службової таємниці.

Велике значення в службовій взаємодії набувають особистісні вимоги, які співробітники висувають до колег по спільній роботі. Процес взаємодії, його успішність певним чином залежать від того, наскільки конкретний службовець відповідає вимогам іншого, що висунуто як до діяльності, так і до особистості людини, яка займає певну посаду. Сам процес контакту пов'язаний із взаємним психологічним впливом службовців один на одного (психологічна сумісність), з оцінкою їх результативності й із коригуванням подальшої поведінки. На практиці відомі непоодинокі факти відсутності психологічної сумісності, коли службовці прямо заявляють керівництву про те, що вони не довіряють один одному, не впевнені в тому, що в екстремальній, ризиковій ситуації вони прийдуть на допомогу.

Об'єктивні й суб'єктивні чинники, які супроводжують діяльність публічного службовця, щільно пов'язані з факторами, які інтенсифікують прояв професійної деформації в службових правовідносинах, а саме:

1. Юридичні фактори: недосконалість законодавства, недостатня унормованість організаційно-управлінської діяльності публічного службовця; відсутність юридичних гарантій, які б застерігали від протизаконних наказів і вказівок керівництва.
2. Економічні: відсутність економічних стимулів, зрівнялівка в оплаті праці; неефективність граничних звань і рангів посадовців; можливість отримання матеріальної та іншої вигоди в повсякденній роботі.
3. Організаційно-технічні: слабкий контроль з боку керівництва; невмілий підбір і розстановка кадрів; специфічність роботи; погана організація внутрішнього обігу й контролю, у тому числі неправильні критерії оцінювання роботи; відсутність наукової організації праці; недостатня технічна оснащеність; відсутність досконалої матеріально-технічної бази.
4. Інтелектуальні: низький рівень професійних знань, умінь, навичок, правової й загальної культури посадовця.

5. Соціально-психологічні: грубість і невірноваженість посадовців; соціальна, групова національна нетерпимість; надмірна самовпевненість; низький рівень самоконтролю [4, с. 24–25].

Варто зазначити, що основними шляхами підвищення ефективності правового регулювання протидії професійній деформації суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки є такі: 1) удосконалення правотворчості, у процесі якої в нормах права, що регламентують діяльність державних службовців, повинні найповніше виражатися суспільні інтереси й ті закономірності, у межах яких вони будуть діяти; 2) удосконалення правозастосування, що «доповнює» дієвість нормативного регулювання, а це означає, що так задіюється механізм правового регулювання протидії професійній деформації публічних службовців. Їх поєднання необхідне, якщо правова регламентація покликана забезпечити стабільність і необхідну автентичність у регулюванні суспільних відносин, увести їх у жорсткі рамки законності, правозастосування пов'язане з урахуванням конкретної ситуації, своєрідності кожного юридичного випадку; 3) підвищення рівня правової культури публічних службовців, що суттєво позначиться на якості механізму правового регулювання протидії професійній деформації публічних службовців [3, с. 17].

Соціальний захист публічних службовців передбачає вжиття комплексу заходів, спрямованих, по-перше, на компенсацію обмежень, об'єктивно зумовлених характером діяльності; по-друге, на виправдання соціальних очікувань працівників, покладених в основу їхнього професійного вибору; по-третє, на нейтралізацію факторів, які перешкоджають ефективній службовій діяльності (неналежна оплата праці за неможливості мати додатковий заробіток; ненормований робочий день без оплати понаднормової праці, незадовільне забезпечення житлом, невивплата компенсацій, заборона брати участь в акціях протесту з метою захисту своїх інтересів тощо) [3 с. 20].

В умовах, коли професійна деформація публічних службовців є доволі поширеним явищем, робота з її подолання повинна мати свою стратегію, що передбачає націленість на вирішення поставлених завдань; урахування реально існуючих процесів і протиріч соціального життя, що сприяють існуванню цього явища; визначення основних напрямів запобігання та протидії професійній деформації працівників; формулювання цілей, способів і засобів цієї діяльності. Комплексна профілактика професійної деформації особистості публічних службовців передбачає вдосконалення нормативно-правового регулювання професійної діяльності; вжиття заходів організаційно-управлінського характеру; організацію професійно-психологічної підготовки працівників з метою підвищення мотивації до ефективної службової діяльності.

Подолання професійної деформації публічних службовців має базуватися на обов'язковому врахуванню її детермінації, що сприятиме усуненню причин та умов, які її спричиняють. Ураховуючи те, що питання протидії професійній деформації публічних службовців досліджені недостатньо, варто розробити практичні рекомендації щодо профілактики професійної деформації суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України, яка передбачає багаторівневий підхід до вирішення цієї проблеми.

Ефективність практичних рекомендацій профілактики професійної деформації великою мірою залежить від послідовного, погодженого проведення комплексу заходів, що охоплюють напрями, а саме: адміністративно-правові, організаційно-правові, соціально-психологічні й індивідуально-психологічні [3, с. 31].

Висновки. Отже, професійна деформація суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки України – негативне викривлення морально-психологічних рис характеру, структури особистості й результатів професійної діяльності державних службовців, їхніх службових і позаслужбових взаємин у колективі, що виникають у ході виконання ними службових обов'язків.

Професійна деформація має іманентну властивість професійної діяльності публічного службовця, розвиток якої є прямо пропорційний досвіду і стажу практичної роботи. Її профілактика можлива лише тоді, коли в посадовця сформована допустима межа професійної деформації, за якою починається професійна деградація особистості, протиправний характер поведінки.

Серед основних напрямів профілактики професійної деформації суб'єктів службових правовідносин у сфері національної безпеки держави є забезпечення належних економічних умов їх функціонування; соціальна і правова захищеність службовців; забезпечення належного матеріально-технічного оснащення їхньої роботи; систематичне підвищення кваліфікації, професіоналізму; поліпшення зворотного зв'язку з громадськістю (формування позитивного іміджу державної служби і престижності роботи в органах державної влади й місцевого самоврядування).

З метою підвищення ефективності діяльності публічних службовців необхідно розробити єдину концепцію протидії професійній деформації на основі комплексного й системного підходів, виробити правові заходи запобігання її проявам і корекції її проявів, упровадження в практичну діяльність органів державної влади, в тому числі мілітаризованих органів.

Список використаних джерел:

1. Дулов А.В. Судебная психология: учебное пособие. Минск, 1975. 464 с.
2. Медведєв В.С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти). Київ, 1996. 192 с.
3. Кісіль З.Р. Правові та психологічні засади запобігання професійній деформації працівників органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 19.00.06. Київ, 2011. 42 с.
4. Куличенко В.В., Столбовой В.П. Профессиональная деформация сотрудников уголовного розыска: сущность и пути профилактики: лекция. Киев, 1990. 56 с.

УДК 347.73

**ТИХОНОВА О.В.
ГЕРАСИМЕНКО Л.В.**

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ЗУПИНЕННЯ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

У статті розглянуто особливості визначення службових осіб, які під час виконання службових повноважень можуть порушувати порядок зупинення фінансових операцій у межах первинного фінансового моніторингу. Визначено проблемні питання законодавчого забезпечення зупинення фінансових операцій під час боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і запропоновано варіанти їх вирішення.

Ключові слова: зупинення фінансових операцій, службова особа, відповідальний працівник, легалізація злочинних доходів, відмивання злочинних доходів, первинний фінансовий моніторинг.

В статье рассмотрены особенности определения должностных лиц, которые при исполнении служебных обязанностей могут нарушать порядок остановки финансовых операций в пределах первичного финансового мониторинга. Определены проблемные вопросы законодательного обеспечения остановки финансовых операций при борьбе с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем, и предложены варианты их решения.

Ключевые слова: остановка финансовых операций, должностное лицо, ответственный сотрудник, легализация преступных доходов, отмывание преступных доходов, первичный финансовый мониторинг.

The features of identifying officials who, in the performance of their official duties, may violate the procedure for stopping financial transactions within the framework of primary financial monitoring were considered. Were identified problematic issues of legislative support for stopping financial transactions in the fight against the legalization (laundering) of proceeds from crime, and proposed solutions.

Key words: stop of financial operations, official, responsible employee, legalization of criminal proceeds, laundering of criminal proceeds, primary financial monitoring.

© ТИХОНОВА О.В. – доктор юридичних наук, професор кафедри забезпечення фінансової безпеки та фінансового розслідування (Національна академія внутрішніх справ)

© ГЕРАСИМЕНКО Л.В. – кандидат юридичних наук, завідувач кафедри забезпечення фінансової безпеки та фінансового розслідування (Національна академія внутрішніх справ)